

NAMŲ PRASMĖ IR BENAMYSTĖS PATIRTYS: NAMŲ NETEKUSIŲ MOTERŲ BIOGRAFINIO PASAKOJIMO PERSPEKTYVA

SIMONA ŽILINSKAITĖ

KARALIAUS MINDAUGO PROFESINIO MOKYMO CENTRAS

Anotacija. Šiame straipsnyje namai analizuojami kaip prasmų laukas, kaip išgyvenamos patirtys, susijusios su žmogiškųjų santykių kūrimo vieta. Tuo tarpu namų ir būsto praradimas nustumia asmenį į socialinę atskirtį – benamystę – ir giliai paveikia emociškai bei tampa didele egzistencine patirtimi. Šio straipsnio tikslas yra parodyti namų prasmę ir benamystės patirtis namų netekusių moterų gyvenime, remiantis jų biografiniais pasakojimais. Moterų patirtims atskleisti taikyta biografinė naratyvinė strategija, padedanti atskleisti individualius išgyvenimus, išryškinant svarbiausius gyvenimo įvykius ir posūkius. Tyrimo duomenys buvo renkami naudojant giluminį interviu, kai iš anksto neformuluojami klausimai, paliekant galimybę pokalbiui vystytis savaime. Tyrime dalyvavo 8 moterys, kurį laiką gyvenusios moterų nakvynės namuose. Šių moterų gyvenimo istorijos parodė, kad socialinė atskirtis negali būti siejama vien su žmogaus asmeniniais sprendimais ir poelgiais, ją sąlygoja ekonominiai, teisiniai, politiniai ir kultūriniai veiksniai. Pastebėta, jog benamystės priežastys yra kelios ir vienas gyvenimo įvykis ar sunkumas sekė kitą, kas ir nulemia namų praradimą. Atliktas tyrimas atskleidė, kad benamės moterys jaučia stiprų namų ilgėsį, bejėgiškumą, baimę, tačiau jų biografiniuose pasakojimuose atsiskleidžia ir vilties apraiškos, atsparumo ir savęs įgalinimo motyvai, išreiškiant tikėjimą, jog sunkiausios dienos jau praėityje.

Reikšminiai žodžiai: namų prasmė, benamystė, benamės moterys, biografinis naratyvinis tyrimas, naratyvas.

ĮVADAS

Kaip teigia Lietuvos tyrėjai (Daugininkaitė ir Mažeikienė, 2024; Kocai, 2017), benamiai yra didžiausią socialinę atskirtį ir skurdą patirianti

gyventojų grupė, todėl šios grupės asmenų patiriamų sunkumų analizei jau keletą dešimtmečių dėmesį skiria viso pasaulio mokslininkai ir praktikai. Dėl benamystės apibrėžties problematikos sunku atlikti ir benamių statistinius skaičiavimus. Pirmieji oficialūs duomenys apie benamius Lietuvoje paskelbti 2001 m., tuo metu surašyta 1 250 benamių, apie 30 proc. sudarė moterys (Mikėnė, 2018). Naujausiais Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2023 m. šalies nakvynės namuose gyveno 2 139 gyventojai (Valstybės duomenų agentūra, 2024). Kaip pastebi Mikėnė (2018, p. 106), nemaža dalis benamių gyvena gatvėse, o jų tiksliai apskaičiuoti neįmanoma, nes dalis slepiasi apleistuose pastatuose, įvairiuose užkampiuose.

Benamystė gali būti suprantama kaip socialinė atskirtis, kuriai būdingos šalia esančios kitos problemos ir sunkumai, pavyzdžiui, priklausomybės ligos, negalia, patiriamas smurtas, gyvenimas globos namuose, prostitucija, skaudūs vaikystės išgyvenimai (Ivanauskienė ir Gončiarova, 2016). Visuomenėje benamiai turi negatyvų vaizdinį, kuris formuojamas nuo seno, pvz., Daugininkaitės ir Mažeikienės (2024) pastebėjimu, jau nuo XIX a. visuomenės sąmonėje buvo formuojamas požiūris, kad benamiai yra atskira visuomenės grupė, atsiskyrusi nuo kitų gyventojų grupių, nes prie jų nepritampa. Benamiai buvo laikomi „valkatomis“, „elgetomis“, pavojinga klase. Toks požiūris į benamius nepasikeitė iki šių laikų. Šiandien piešiamas toks benamio portretas – tai vienišas, vidutinio amžiaus, žaizdoto kūno, vilkintis skurdžia apranga, nemalonaus kvapo, turintis alkoholio priklausomybę, miegantis apleistuose pastatuose, po tiltais arba tiesiog gatvėje asmuo (Kocai, 2017).

Kasdienis gyvenimas gatvėse verčia žmones susidurti su įvairiomis situacijomis, susijusiomis su iššūkiais, pvz., prieiga prie maisto ir transporto, finansiniais sunkumais, pasmerkimu ir socialine stigma (Biscotto ir kt., 2016). Tad akivaizdu, kad benamystė – tai ne tik būsto neturėjimas, tai kompleksinis reiškiny, susijęs su tam tikrais asmeniniais sunkumais bei laiku ir tinkamai nesuteikta socialine pagalba (Ivanauskienė ir Gončiarova, 2016). Ypač aktuali moterų benamystė. Anot Bretherton (2020), lytis laikoma svarbiu kintamuoju, padedančiu suprasti benamystės tendencijas ir dėsningumus. Dažnai pastebima, kad moterų benamystė skiriasi nuo vyrų ne tik aplinkybėmis, dėl kurių tampama benamėmis,

bet ir formomis, pvz., moterų benamystė mažiau pastebima, nes jos labiau stengiasi rasti prieglobstį draugų ar giminaičių namuose, rečiau gyvena gatvėje ar nakvynės namuose (Mikėnė, 2018). Tad moterys, patiriančios benamystę, gana dažnai yra pamirštos, kaip socialinės atskirties kategorija, didesnę dėmesį skiriant vyrų benamystės patirtims (Bretherton, 2020; McCarthy, 2020). Ši problema pastebima ir Lietuvoje, kai, anot Mikėnės (2018), daugelyje Lietuvoje atliktų empirinių tyrimų gilinamasi į bendrą benamių problemą arba benamių vyrų problemas ir per mažai dėmesio skiriama moterų benamystės specifikai.

Per pastarąjį dešimtmetį užsienio šalyse moterų benamystės situacijai pradėta skirti daugiau dėmesio. Galima paminėti Berzoff (2013), Haahtelą (2014), Brown ir Mueller (2014), Biscotto ir kt. (2016), Leibovits (2020), McCarthy (2020) ir kitus autorius, kurie išsamiai analizavo moterų patirtis tampant benamėmis bei psichologinės ir socialinės pagalbos teikimo galimybes, bandant atsikratyti benamystės statuso. Lietuvoje vis dar trūksta tyrimų, susijusių su moterų benamystės fenomenu. Šią temą išsamiau analizavo Mikėnė (2018), kuri siekė apžvelgti moterų benamystės priežastis, įtaką sveikatai, išgyvenimo strategijas ir benamiams teikiamos socialinės pagalbos formas. Daugininkaitė (2024), Daugininkaitė ir Mažeikienė (2024) išsamiau analizavo benamių moterų patiriamą stigmą bei stiprybę, bandant išgyventi benamystę ir neprarasti savo tapatumo. Šios studijos rodo, jog moterų benamystės tyrimai yra labai aktualūs, siekiant atskleisti kompleksines priežastis ir atpažinti kelių į benamystę ir išgyvenimo būdų įvairovę, įvertinti socialinių paslaugų šiai grupei prieinamumo ir efektyvumo lygį.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti, kaip namų netekusios moterys kuria ir konstruoja namų prasmę, apmąsto benamystės patirtis biografiniuose pasakojimuose, pristatydamos savo praeities, dabarties ir ateities trajektorijas.

BENAMYSTĖS SAMPRATA SOCIOLOGINIŲ POŽIŪRIŲ

Kocai (2008), analizuodama socialinę benamystės formavimąsi, akcentuoja, kad benamystė yra ilgas, komplikuotas ir dinamiškas procesas. Benamystės aukomis tampa įvairaus amžiaus, lyties ir šeiminės padėties

žmonės. Benamiais tampa asmenys, praradę namų aplinką, artimuosius, draugus, darbą ir pragyvenimo šaltinį. Socialinė atskirtis tiesiogiai siejasi su tapsmu benamiu, tačiau šios dvi sąvokos atspindi skirtingus socialinius procesus: pradžioje žmogus tampa benamiu, o vėliau patiria socialinę atskirtį (Kocai, 2008). Benamiai yra atskiriami nuo savo pirminės socialinės grupės, praranda turėtus socialinius vaidmenis. Individai, atsidūrę už savo grupės ribų ir neturėdami nuolatinės gyvenamosios vietos, įgauna specifinių benamiams būdingų elgesio bruožų ir perima benamiams būdingas gyvenimo normas bei vertybes (Kocai, 2017).

Atsižvelgiant į sudėtingą tapimo benamiu procesą, įvairiose šalyse benamystė suvokiama ir sprendžiama skirtingai. Nacionalinės organizacijos, dirbančios su benamiais, Europos federacija (angl. *European Federation of National Organisations Working with the Homeless* – FEANTSA), peržiūrėjusi esamus benamystės apibrėžimus ir įvertinusi benamystės realijas, su kuriomis susiduria socialinių paslaugų teikėjai, sukūrė Europos benamystės ir su būstu susijusios atskirties tipologiją (angl. *European Typology of Homelessness and Housing Exclusion* – ETHOS, 2017), pagal kurią benamiais laikomi asmenys:

- be stogo (angl. *rooflessness*) (žmonės, gyvenantys be pastogės, ir asmenys, apgyvendinti avarinėse patalpose);
- be būsto (angl. *houselessness*) – asmenys, apgyvendinti benamiams skirtose patalpose, prieglaudose, migrantams skirtose patalpose; asmenys, kurie turi būti paleisti iš įstaigų, ir asmenys, gaunantys ilgalaikę paramą dėl benamystės;
- gyvenantys nesaugiamo būste – žmonės, gyvenantys turėdami „nesaugią“ nuomos sutartį ir kuriems gresia iškeldinimas arba smurtas;
- gyvenantys netinkamuose būstuose – gyvenantys netinkamuose, netradiciniuose arba itin perpildytuose būstuose.

ETHOS pateikiama benamystės samprata stengiamasi apimti visas gyvenimo situacijas, kurios prilygsta benamystės formoms visoje Europoje (ETHOS, 2017). Įvairios benamystės formos rodo, kad benamystės samprata aprėpia daugiau nei fizinio būsto neturėjimą, t. y. benamystės atveju namai įgauna išplėstinę reikšmę – benamystė reiškia įvairius nepriteklus: *fiziologinius* (trūksta kūniško komforto), *emocinius* (trūksta meilės, ryšio su kitais asmenimis), *teritorinius* (trūksta privačios erdvės),

ontologinius (pasigendama priklausymo pasauliui jausmo) ir *dvasinius* (prarandama viltis, gyvenimo tikslas ar savastis). Kitaip tariant, benamystė reiškia savybių, susijusių su namais, praradimą – privatumo, kontrolės, prieglobsčio ir šventovės (McCarthy, 2020).

Ivanauskienės ir Gončiarovos (2016) pastebėjimu, išgyvenimas gatvėje skatina asmenis imtis veiksmų, kurių jie niekada nebūtų ėmęsi esant „normalioms“ gyvenimo sąlygoms, todėl išgyvenimą galima įvardyti kaip asmenų benamystės situacijoje taikomas strategijas ir veiksmus. Pastebėta, kad benamės moterys yra labiau pažeidžiamos dėl gyvenimo sąlygų, išankstinių nusistatymų, smurto ir lyčių bei socialinių teisių nelygybės (Biscotto ir kt., 2016). Taigi, benamystė žmones sukrečia, jie tampa silpni, tačiau socialiniai darbuotojai turi stiprinti benamių motyvaciją ir teigiamą nusiteikimą, įgalindami juos pradėti ir tęsti veiksmus, kurie suteiktų vilties ir skatintų siekti tikslo (Ivanauskienė ir Gončiarova, 2016).

Dar vienas svarbus aspektas, siekiant sumažinti šių žmonių socialinę atskirtį, – tinkamai suprasti benamystės priežastis. Mokslinėje literatūroje neretai galima įžvelgti mintį, jog šių žmonių benamystė yra jų pačių pasirinkta gyvensena. Todėl, kaip pastebi Kocai (2017), neretai tokie žmonės vadinami „benamiais pagal pasirinkimą“. Anot Leibovits (2020), neoliberaliame kontekste benamystė, kaip ir skurdas plačiąja prasme, vaizduojama kaip asmeninė nesėkmė, atsiradusi dėl tingumo, elgesio nukrypimo (pvz., alkoholio ar piktnaudžiavimo narkotikais), psichikos ligos ir pan. Panašus požiūris vyrauja ir moterų, kurios kenčia smurtą arba seksualinę prievartą šeimoje, atžvilgiu, – jų problemos įvardijamos kaip asmeninės.

Tačiau nėra vienos dominuojančios benamystės priežasties. Benamystės priežastys gali būti tiek asmeninės (mikrolygmuo), tiek struktūrinės (makrolygmuo), paprastai jos tarpusavyje glaudžiai susipynusios (Kocai, 2017, p. 169):

- Makrolygmeniu, išskiriant struktūrines priežastis, benamystė siejama su visuomenės raidos padariniais, ypač akcentuojant benamių ekonominę padėtį. Kaip benamystės priežastys įvardijami politiniai, ekonominiai, socialiniai visuomenės pertvarkymai ir su jais susiję neigiami padariniai – nedarbas, ypač ilgalaikis; žemas gyventojų darbo apmokėjimo lygis; skurdas; infliacija; kainų augimas;

smulkaus verslo bankrotas. Svarbios priežastys taip pat yra gyventojų būsto problema, socialinio būsto trūkumas; neefektyviai vykdoma socialinė politika.

- Tirdami mikrolygmenį, tyrėjai daug dėmesio skiria individualioms asmenybės savybėms, socializacijos ypatumams, šeimos padėčiai. Subjektyvios benamystės priežastys – tai priklausomybė nuo alkoholio arba / ir narkotikų, psichikos sutrikimai, smurtas šeimoje, sutuoktinių skyrybos, teistumas.

Pastaraisiais dešimtmečiais vykusios politinės ir ekonominės transformacijos lėmė vis didėjančių benamių skaičių tiek Lietuvoje, tiek ir kitoje šalyse. Lietuvoje benamystę lėmusios priežastys: ilgalaikis nedarbas, priklausomybė nuo alkoholio, narkotikų ar kitų psichoaktyviųjų medžiagų, laisvės praradimas, vaikų globos namų patirtis ir pan. Susidūrus su viena iš šių problemų dėl tam tikrų įgūdžių ir socialinio, ekonominio, kapitalo stygiaus, neretai užklumpa ir kiti sunkumai, sudarantys ištisą nesėkmių grandinę, kurių žmonės nėra pajėgūs išspręsti. Tai lemia šių žmonių susvetimėjimą ir atskirtį nuo didžiosios visuomenės dalies (Kocai, 2017).

Pastebima, kad vyrų ir moterų benamystės priežastys yra skirtingo pobūdžio, pvz., moterų benamystės priežasčių struktūroje, be alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo problemos, gana dažnai vyrauja ir santykių su smurtaujančiu vyru / partneriu, seksualinės prievartos ir nesėkmingos motinystės patirtys (Haahtela, 2014). Be to, moterų benamystė skiriasi nuo vyrų ne tik aplinkybėmis, dėl kurių tampama benamėmis, bet ir formomis, pvz., tapę benamiais vyrai dažniau lieka gyventi gatvėje, o moterų benamystė mažiau pastebima – jos dažniau stengiasi rasti prieglobstį draugų arba giminaičių namuose, užuot gyvenusios gatvėje ar nakvynės namuose. Taip yra dėl to, kad moterys patiria stipresnį nei vyrai gėdos jausmą, todėl stengiasi bet kokia kaina išvengti benamystės, pavyzdžiui, net lieka gyventi su smurtaujančiu partneriu (Mikėnė, 2018). Dėl šių aplinkybių moterų benamystė rečiau būna „pagal pasirinkimą“, todėl, taikant efektyvias prevencijas ir pagalbos priemones, galima padėti benamystę patiriančioms moterims išvengti tokios padėties. Brown ir Mueller (2014) teigimu, nepaisant ilgalaikių disfunkcinių modelių ir išorinių kliūčių, galėjusių prisidėti prie suaugusių moterų

benamystės, taikant tinkamą psichologinę pagalbą ir išteklius galima padėti joms išsaugoti produktyvumą.

NAKVYNĖS NAMŲ PASLAUGOS IR PAGALBA BENAMĖMS MOTERIMS

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (EESRK) parengė dokumentą *„Nacionalinių strategijų dėl benamių ES sistema“*, kuriame akcentuojama, kad kovojant su benamystės problema svarbiausia yra būstas (Barrera-Chamorro ir Topolánszky, 2023). Principas *„Svarbiausia – būstas“* grindžiamas namų kaip pagrindinės žmogaus teisės užtikrinimu. Tai reiškia, kad teikiant pagalbą benamiams visų pirma svarbu aprūpinti juos gyvenamuoju plotu, pvz., apgyvendinti nakvynės namuose, tik tada spręsti jų integracijos klausimus (Europos Parlamentas, 2020). EESRK skatina ES valstybių narių vyriausybes institucijas vykdyti benamystės prevenciją, siekiant sukurti benamiams galimybę gauti nuolatinį būstą ir sudaryti sąlygas pasinaudoti paramos paslaugomis (Barrera-Chamorro ir Topolánszky, 2023). Šiandienėje Europoje niekas negali būti verčiamas miegoti gatvėje vien dėl to, kad nėra tinkamos kokybės paslaugų, kurios atitiktų žmogaus poreikius. Atsižvelgdama į tai valstybė privalo užtikrinti benamystę išgyvenančių asmenų teises ir išsaugoti jų orumą, teikdama efektyvias ir kokybiškas socialines paslaugas, nes tokių paslaugų reguliavimas ir įgyvendinimas benamystės srityje leidžia kalbėti apie modernios valstybės vystymą, formuojant ir performuojant socialinių paslaugų teikimo modelį (Ivanauskienė ir Gončiarova, 2017).

Kalbant apie benamių teisinę situaciją, svarbu paminėti, kad šie žmonės turi visišką teisę į tas pačias paslaugas ir teikiamą paramą, nes jų interesus gina tie patys valstybėje priimti įstatymai. Lietuvoje socialinių paslaugų teikimą reglamentuoja Socialinių paslaugų įstatymas (2006) bei Socialinių paslaugų katalogas (2022). Remiantis šiais teisės aktais, benamiai turi teisę gauti tiek bendrąsias (informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, atstovavimas, sociokultūrinės paslaugos, transporto, maitinimo organizavimas, aprūpinimas būtiniausiais drabužiais ir avalyne), tiek specialiąsias (socialinė priežiūra, laikinas apnakvindinimas, socialinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas) socialines paslaugas. Vienos

iš reikšmingiausių specialiųjų socialinių paslaugų benamiams – apgyvendinimas nakvynės namuose, kur jiems ne tik suteikiama galimybė saugiai pernaktuoti ir gauti minimalias buitines ir asmens higienos paslaugas, bet ir ugdomi, palaikomi bei atkuriami kasdienio gyvenimo ir socialiniai įgūdžiai, teikiama emocinė-psichologinė pagalba (Socialinių paslaugų katalogas, 2022). Taigi, kalbant apie benamius, pirmoji pagalba – pasirūpinti, kad žmogus turėtų pastogę, elementarias sąlygas fiziologiniams poreikiams patenkinti, tik vėliau planuojamos socialinės paslaugos (Stanytė, 2012).

Vyrų ir moterų nakvynės namai yra atskiros sistemos. Socialinio darbo profesinė etika pabrėžia visų žmonių lygiateisį traktavimą, taigi pagal šį principą klientai neturėtų būti traktuojami kitaip nei kiti piliečiai, išskiriant ar suteikiant jiems tam tikrą privilegiją dėl jų lyties. Tačiau moterų benamių atžvilgiu laikomasi požiūrio, kad jos yra labiau pažeidžiamos nei vyrai, t. y. benamėms gresia didesnis smurto ar prievartos pavojus gyvenant gatvėje. Be to, kaip jau buvo pastebėta, nemaža dalis moterų palieka namus dėl smurtaujančio vyro / partnerio, todėl jaučiasi saugiau, kai reikiamą pagalbą gauna atskirai nuo vyrų (Haahtela, 2014). Atsižvelgiant į pagalbos specifiškumą lyties požiūriu, daugelyje šalių, taip pat ir Lietuvoje, vyrų ir moterų nakvynės namai ar krizių centrai atskirti vieni nuo kitų.

Tyrimai rodo, jog yra daug skirtumų kaip benamystę ir savo padėtį vertina moterys ir vyrai. Vienas iš esminių skirtumų – moterys geba kurti namus bet kur, t. y. net ir gyvendamos nakvynės namuose ar kitose laikinos prieglaudos vietose, moterys sieja save su ta vieta ir laiko juos namais (Haahtela, 2014). Tad moterys, gyvenančios nakvynės namuose, nori turėti savo erdvę, kurioje laikytų namų apyvokos daiktus, higienos reikmenis, išlaikytų privatumą ir stabilumą. Nakvynės namai joms yra galimybė palikti gatvę, pakeisti gyvenimo būdą (įveikti narkotikų ar alkoholizmo priklausomybę), susirasti mokamą darbą ar studijuoti (Biscotto ir kt., 2016). Brown ir Mueller (2014) pastebėjimu, benamystės ir nedarbo ryšys yra sudėtingas reiškinys, kurį tyrėjai nagrinėja tiek struktūrinių, tiek ir individualių benamystės priežasčių kontekste. Stabilus užimtumas yra būtinas ne tik pagrindiniams išgyvenimo poreikiams (pvz., būstas, maistas, transportas) tenkinti, bet ir atlieka svarbų

vaidmenį kuriant priklausymo bendruomenei jausmą, patvirtinant savo narystę visuomenėje. Tyrimai parodė, kad benamiai suaugusieji nori dirbti, tačiau įsidarbindami susiduria su neįveikiamomis kliūtimis. Ypač tai aktualu moterims, kurioms svarbu pasiekti ekonominę nepriklausomybę, kad įveiktų benamystės priežastis (Brown ir Mueller, 2014).

Moterys jautriau išgyvena benamystės patirtis, jei turi vaikų, kurie negali gyventi kartu su motinomis. Didėja tyrimų, nagrinėjančių psichikos sveikatos problemas ir psichologinę įtampą, su kuria susiduria benamės moterys, kuriuose pabrėžiamas svarbus kitų žmonių paramos vaidmuo, padedant šioms moterims susidoroti su stresine benamystės patirtimi (Brown ir Mueller, 2014). Mokslininkai, tyrę įvairių paramos lygių poveikį benamių moterų elgesiui, pastebėjo, kad bendroje populiacijoje socialinė parama gali veikti kaip svarbus išteklius, kuris teikia paskatinimą, stiprina priklausomybės jausmą ir formuoja saviveiksmingumą. Socialinė parama labai svarbi palengvinant benamystės sukeltą neviltį ir kuriant teigiamą gyvenimo džiaugsmo lūkestį (Brown ir Mueller, 2014). Tad neretai kalbama apie feministinio socialinio darbo praktiką, kuri daugiausia orientuojasi į darbą su moterimis individualiai arba grupėse. Socialiniai darbuotojai feministinį socialinį darbą gali taikyti siekdami suprasti moterų psichologinius išgyvenimus ir išsiaiškinti priežastis, kurios trukdo moterims socialiai funkcionuoti. Socialinis darbuotojas turi išanalizuoti ir įvertinti moterų asmenines, socialines ir ekonomines galimybes siekiant pokyčių. Kalbant apie socialinio darbuotojo pagalbą moterims benamėms, svarbu padėti didinti jų savivertę ir pasitikėjimą savimi, stiprinti savarankiškumą ir sąmoningumą, kad jos nebijotų iš naujo siekti savo tikslų ir dėtų didesnes pastangas „išlipti iš šios gyvenimo duobės“ (Juodeškaitė ir Mažeikienė, 2012).

Tyrimai rodo, kad siekiant įveikti sunkias situacijas reikšmingą vaidmenį atlieka tikėjimas ateitimi ir viltis. Mokslinėje literatūroje gvildenamos įvairios vilties koncepcijos, o dauguma žmonių viltį supranta kaip tikėjimą tuo, kad įmanoma pasiekti tai, ko norima, arba tikėjimą, jog įvykiai ir gyvenimo aplinkybės duos geriausius rezultatus. Kadangi viltis atspindi teigiamą kognityvinį požiūrį, kurį žmonės turi savo ateities rezultatų atžvilgiu, viltingumas laikomas būtina sąlyga veiksams, siekiant pokyčio (Brown ir Mueller, 2014). Juodeškaitės ir Mažeikienės

(2012) teigimu, tik savo gyvenimo istorijos suvokimas ir pasakojimas yra geriausia ir efektyviausia tapatumo (re)konstravimo priemonė ištrūkti iš praeities ir atsiverti atečiai. Todėl „biografinis darbas“ – tai refleksyvus savo padėties socialinėje struktūroje apmąstymas (Juodeškaitė ir Mažeikienė, 2012), kuris padėtų tiek pačioms benamėms moterims, tiek tyrėjams geriau suprasti, kokios priežastys atvedė asmenį į benamystę ir kaip galima būtų tai pakeisti.

TYRIMO METODIKA

Tyrime taikyta biografinė-naratyvinė strategija, kuri remiasi prielaida, kad žmonės socialinę tikrovę apibūdina pasakojimo apie išgyventus įvykius forma (Bitinas ir kt., 2008). Naratyvinis tyrimas remiasi prielaida, jog žmonės gyvena ir / ar suvokia savo gyvenimą per istorijas, kurias pasakoja, bei pateikdami įvykių jungtį taip, kaip vyksta įvykiai – turėdami pradžią, vidurį ir pabaigos tašką (Wertz ir kt., 2011). Naratyvinės psichologijos autoriai teigia, jog tai, kaip žmonės pateikia savo gyvenimo istorijas, parodo, kaip jie kuria tam tikrų įvykių ar reiškinių, vykstančių jų gyvenime, prasmes. Naratyvinių tyrimų metodų išskirtinumas – nėra tikslo fragmentuoti ar tematizuoti pasakojimo duomenų, veikiau siekiama pamatyti bendrą vaizdą, kurį atskleidžia pasakojimas. Taigi reikia siekti ne identifikuoti ir apibūdinti atskiras išsakytas temas, bet pateikti ryšį tarp jų kaip dinaminę visumą (Josselson, 2011). Žmogus, pasakodamas savo gyvenimo istoriją, rekonstruoja praeitį nesąmoningai numatydamas tikėtiną gyvenimo trajektoriją, kuriai įtakos turi individualūs, su asmenybe susiję bei išoriniai (socialiniai) veiksniai (Juodeškaitė ir Mažeikienė, 2012). Tad šiame tyrime buvo akcentuojama biografinio pasakojimo svarba, siekiant atskleisti namų netekusių moterų gyvenime vykstančius procesus, nustatyti tam tikrų įvykių, kurie galėjo lemti komplikuotos situacijos atsiradimą, grandinę.

Duomenims gauti pasirinktas kokybinis interviu metodas, nes jis suteikia didesnes galimybes nuodugniau pažinti moteris bei jų istorijas. Bendriausia prasme interviu yra bendravimo ir sąveikos tarp tyrėjų ir tyrimo dalyvių duomenų teikimo forma, kuri nuo paprasto bendravimo skiriasi tuo, kad iš anksto nustatoma pokalbio kryptis bei parengiamos

interview gaires, iš anksto numatant klausimus. Interview pagrindas – atviri klausimai, todėl į juos tikimasi gauti kiek įmanoma platesnius, išsamesnius, atviresnius atsakymus, kurie yra pačių tyrimo dalyvių pateikti ir suformuluoti bei atspindi jų matymą ir perspektyvą. Tokiu būdu interview leidžia pažvelgti į kitų žmonių perspektyvą, o kokybinis interview remiasi prielaida, kad tai yra prasminga, pažintina ir gali būti aiškiai išsakyta (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016). Benamių moterų perspektyvai atskleisti pritaikytas giluminis interview, kurio tikslas – gauti gyvenimiškojo moterų pasaulio aprašymus, kad būtų galima interpretuoti reiškinių prasmes (Butkevičienė, 2011). Giluminis interview puikiai tinka tuomet, kai tyrėją domina giluminis individualių atvejų supratimas. Kai norima rinkti informaciją iš kiekvieno tyrimo dalyvio asmeniškai, įsigilinant būtent į jo patirtį ir perspektyvas, kai norima į klausimus atsakyti iš esmės, apie tą patį reiškinį surinkti skirtingas interpretacijas su visomis detalėmis ir kontekstais, o vėliau sugretinti gautus duomenis (Gaižauskaitė ir Valavičienė, 2016).

Pritaikant individualaus giluminio biografinio naratyvinio tyrimo interview metodiką, benamėms moterims buvo užduotas vienas pagrindinis klausimas: *„Papasakokite nuo pat pradžių, kaip tai atsitiko ir kas įvyko, kad patekote į tokią gyvenimo situaciją?“* Šis klausimas buvo užduotas moterims, gyvenančioms nakvynės namuose, juo buvo siekiama sulaukti išsamių tyrimo dalyvių pasakojimų apie savo gyvenimą. Tai tyrimo dalyvių naratyvai, padedantys atskleisti visą benamių moterų gyvenimo trajektoriją: nuo praeities – vaikystė iki dabarties – gyvenimas nakvynės namuose. Moterims buvo suteikta galimybė laisva forma pasakoti savo gyvenimo istoriją, papildomus klausimus užduodant tik siekiant pasitiksinti pasakojimo detales ar norint, kad tyrimo dalyvės išsamiiau papasakotų atskirus gyvenimo etapus. Pagrindinis tyrimo objektas – namų netekusių moterų gyvenimo trajektorija, kuri aprėpia praeitį, dabartį ir ateitį. Pateikiant papildomus klausimus buvo išplėstas ir dabarties aprašymas: kaip moterys gyvena dabar, kaip jaučiasi, kaip vertina dabartį praeities kontekste ir pan. Taip pat pokalbio metu buvo siekiama paraginti tyrimo dalyves apmąstyti ateitį: kur link, jų nuomone, judama, kas jų laukia; kartu pokalbio metu buvo siekiama neskaitinti pašnekovių plėtoti viktimizacijos (pavertimo auka) idėjos, buvo bandoma skatinti

tyrimo dalyvės pasakojant išreikšti vilties ir išeities paieškas, pristatyti įveikimo strategijas. Išskiriamas ir dar vienas analizės aspektas – kaip tyrimo dalyvės kalba apie „normalų“ gyvenimą. Šiuo atveju biografinis pasakojimas priešpastatomas norminiam naratyvui, dominuojančiam diskursui, kad „normalus“ žmogus turi turėti „normalų“ gyvenimą – namus, darbą, šeimą.

Interviu metu gauti duomenys analizuoti naratyvinės analizės būdu, ieškant prasmės tyrimo dalyvių pasakojimuose, siekiant visuminio, holistinio požiūrio į situaciją. Interviu metu buvo kalbamasi gana asmeniškai klausimais, tokiais kaip moterų emociniai išgyvenimai, tapatumas, priimti sprendimai, kas reikalauja tarpusavio pasitikėjimo bei saugios aplinkos. Todėl tyrimo metu buvo siekiama sukurti emocinį ryšį, paskatinti atvirai bendrauti, suteikti bent minimalų saugumo jausmą. Pokalbio metu tyrėjai pavyko atpažinti požymius, jog užsimezgė emocinis ryšys su tyrimo dalyvėmis. Tokiomis akimirkomis sutrumpėdavo pauzės tarp klausimų ir atsakymų, tyrimo dalyvės spontaniškai papildydavo savo atsakymus, pasikeisdavo tyrimo dalyvių kūno pozos ir pan. Tyrime buvo svarbu laikytis ir etinių principų, tokių kaip anonimiškumas, konfidencialumas bei sąžiningumas. Atsižvelgiant į tai, jog tyrimo metu buvo asmeniškai kontaktuojama su kiekviena moterimi, tyrėja gavo visą asmeninę informaciją: vardą, amžių, išsilavinimą, šeiminių padėtį ir pan. Šie duomenys liko anonimiški ir konfidencialūs. Pristatant tyrimo duomenis asmeninė informacija yra užkoduota: tyrimo dalyvių vardai pakeisti, tyrimo ataskaitoje nėra jokių nuorodų, pagal kurias būtų galima atpažinti konkretų asmenį. Sąžiningumo principas reikalauja iš tyrėjos pateikti tik tokius duomenis, kurie buvo gauti iš tikrųjų, „nepriemiant“ tyrimo duomenų prie tokių rezultatų, kokių autorė tikėjosi, nenuslepiant nepageidaujamų duomenų (Kardelis, 2017). Kitaip tariant, tyrimo ataskaitoje pateikiama tik ta informacija, kuria pasidalino tyrime dalyvavusios moterys, ir ji jokių būdu nebuvo klastojama: keičiama, pagražinama ir pan.

REZULTATAI

PRAEITIES TRAJEKTORIJA – NAMŲ PRARADIMO PATIRTYS

Žmonės, pasakodami savo gyvenimo istorijas, rekonstruoja praeitį, nesąmoningai numatydami tikėtiną gyvenimo trajektoriją, kurią įtakoja individualūs, su asmenybe susiję, bei išorės (socialiniai) veiksniai (Juodeškaitė ir Mažeikienė, 2012). Tad šiame tyrime buvo akcentuojama biografinio pasakojimo svarba, siekiant atskleisti namų netekusių moterų gyvenime vykstančius procesus, nustatyti tam tikrų įvykių, kurie galėjo lemti komplikuotų situacijų atsiradimą, grandinę. Analizuojant tyrime dalyvavusių benamių moterų biografinius pasakojimus galima pastebėti, kad visų jų likimai susiklostė skirtingai, tačiau gilesnės įžvalgos atskleidžia, kad išryškėja keletas bendrų namų praradimo priežasčių. Viena iš dažniausiai tyrimo dalyvių paminėtų problemų, padariusių įtaką gyvenimo pokyčiams nepageidaujama linkme, buvo sveikatos sutrikimai. Būtent šią priežastį mini keturios iš aštuonių tyrime dalyvavusių moterų. Viena iš jų – Aldona (siekiant konfidencialumo, visų tyrimo dalyvių vardai pakeisti), kurios prisiminimuose praeities gyvenimas iki benamystės pristatomas kaip gražus, turėjo savo namus bei šeimą. Tačiau tam tikru momentu įvyko biografinis lūžis, kuris sutrikdė šeimos gyvenimą ir funkcionavimą bei lėmė namų praradimą:

Kada apsisvedėm su vyru <...> nusipirkom ir pradėjom iš naujo gyventi. Viską patys tvarkėmės, statėmės <...> daug labai dirbom. <...> Na ir ką, per statybas vyrui pradėjo su sveikata blogai darytis, širdies kraujagyslių nepakankamumas. <...> Pati medikė, pati slaugiau. <...> Mirė ant mano rankų. O aš pati apie save neturėjau kada per daug rūpintis. O paskui man prasidėjo viskas. Aš dabar turiu hipertonišią ligą, kraujagyslių sutrikimas ir kas svarbiausia – glaukoma (Aldona, 72 m.).

Aptariant benamystę, dažnai pabrėžiama, kad gyvenimas neturint nuolatinio būsto yra tam tikrų individo asmeninių psichologinių savybių arba elgsenos padarinys: pavyzdžiui, nustatyta, kad tarp benamių itin daug asmenų, turinčių psichikos negalią. Tai patvirtina ir tyrimo dalyvių pasakojimai, nes trys iš keturių sveikatos sutrikimų turinčių namų netekusių moterų nurodė, jog turi psichikos sveikatos sutrikimų.

Psichikos sutrikimus sąlygojo įvairūs jų gyvenimo veiksniai. Pasak psichiatro Šablevičiaus (2013), visi mes turime įgimtą atsparumo stoką tam tikram nepalankiam aplinkos poveikiui. Tačiau yra žmonių, neturinčių pakankamų psichinių išteklių tinkamai reaguoti į nepalankų aplinkos poveikį. Tokią reakciją paprastai išprovokuoja tam tikri psichologiniai ir socialiniai veiksniai, tokie kaip įvairūs konfliktai, išsiskyrimai, netektys, staigūs priverstiniai gyvenimo būdo pokyčiai ir pan. Tai patvirtina ir Almos biografija. Išgyventos netektys palaužė moters psichiką:

Nusiperkam butelį, susitvarkom, gyvenam gana vidutiniškai, visas tvarkoj, abudu pensininkai. Ir druk, po penkių metų mano vyras nuo insulto per mėnesį miršta. Įsivaizduokit sau, tik neseniai buvau palaidojus mergaitę. Neatsimenu, kaip, dėka irgi gerų žmonių, į klinikas leisgyvę mane <...> Aš maniau, kad man „atsisuko varžteliai“ – nieko nuostabaus nėra (Alma, 79 m.).

Psichiatrai, dirbantys su psichikos sutrikimų turinčiais žmonėmis, nurodo, jog sudėtingi gyvenimo įvykiai ne visada sukelia psichikos sutrikimus. Tačiau jeigu trumpalaikiai, beveik nepastebimi psichikos pokyčiai nuolat „palaikomi“ aplinkos, pasireiškia psichikos sutrikimas. Palaikantys veiksniai gali būti biologiniai (lėtinės somatinės ligos, piktnaudžiavimas alkoholiu), psichologiniai (bendravimo problemos, nesutarimai šeimoje, piktnaudžiavimas alkoholiu šeimoje, nesėkmingos gyvenimo prasmės paieškos, nepasitikėjimas nei savimi, nei kuo nors kitu) bei socialiniai (skurdas, problemos darbe) (Šablevičiaus, 2013). Būtent tokių veiksmų poveikio rezultatai pasireiškia ir atsispindi Birutės gyvenimo trajektorijoje: būdama nuo vaikystės silpnos fizinės sveikatos, jos žodžiais, ji buvo įsitikinusi, jog nėra pajėgi gyvenime daugiau pasiekti, todėl labai pasitikėjo savo mama (ją tik vieną turėjo), buvo nuo jos labai priklausoma. Mamai mirus, dalyvės vertinimu, moters galimybės pasirūpinti savimi labai sumažėjo, todėl gyvenime susidūrė su daugybe žmonių, kurie siekė ją pasinaudoti:

Nuo pat vaikystės aš esu silpnos sveikatos, visi organizmai tingi dirbti, taip pasakė.<...> Aš gyvenau ramiai su mama. Kaip tik mama numirė – prasidėjo. Prilipo viena kaimynė. Nu taip ji buvo gera, į pagrabą mane nuvežė su mašina, bet jinai buvo „falšyva“, ji turėjo tikslą. <...> O jinai, pasirodo, suruošė tuos popierius, kad aš psichinė visiškai, kad aš psichiatrinė gulėjus (Birutė, 53 m.).

Moterų papasakotos gyvenimo istorijos atskleidė sveikatos sutrikimus kaip kentėjimo trajektoriją bei parodė, kas įvyksta moters gyvenime, kad ji nustumiamą į socialinę atskirtį. Visų tyrimo dalyvių biografinės patirtys siejasi su kriziniais įvykiais, kurie po truputį vedė prie namų praradimo.

Moterų gyvenimo istorijos taip pat atskleidė, kad gana dažna namų praradimo priežastis yra nepajėgumas vykdyti finansinių išpareigojimų. Šią namų netekimo priežastį mini trys iš aštuonių tyrime dalyvavusių moterų. Atkūrus nepriklausomybę ir pradėjus į Lietuvą plūsti vakarietiškomis idėjoms, labai populiarios tapo būsto paskolos, kurias gana intensyviai siūlė įvairūs kreditoriai. Tokias paskolas turėjo galimybę pasiimti ir vidutinės bei mažas pajamas gaunantys asmenys. Žmonės, turintys darbą bei gana stabilias pajamas, susigundė lengvai prieinamais pinigais, kad galėtų įsigyti būstą. Tačiau pasikeitus finansinėms galimybėms, nepajėgūs išsimokėti skolų žmonės buvo priverstinai iškelti iš namų. Taip atsitiko ir tyrimo dalyvėms Aldonai bei Irenai. Kaip ir dauguma norinčių turėti nuosavą būstą, Aldona ir Irena paėmė paskolas būstui įsigyti, tačiau neįvertino savo finansinių pajėgumų ir nesugebėjo mokėti didelių palūkanų, todėl būstus areštavo antstoliai ir jie buvo parduoti iš varžytynių:

Bylinėjusi su teismais, buvo kreditas. Gyvenom dviejų aukštų name, ir visa šita buvo parduota iš varžytynėse (Aldona, 54.).

Aš turėjau butą, negalėjau kreditoriui pinigų atiduot, delspinigiai buvo per dideli mokėt. <...> į teismą padaviau, bet nieko nelaimėjau <...> vyras nepadėjo – pinigų neturėjo <...> na ir netekau buto (Irena, 59 m.).

Ieškodami benamystės priežasčių atskiruose gyvenimo pavyzdžiuose arba bendrame valstybės gyvenimo kontekste, mokslininkai pabrėžia, jog benamystės reiškinių atsiradimui Lietuvoje lemiamos įtakos turėjo ir aplinkybės, pradėjusios formuotis pereinamuoju laikotarpiu, kai iš esmės transformavosi žmonių santykiai ir reikėjo naujų adaptacinių gebėjimų. Neprisitaikę prie naujų rinkos sąlygų asmenys papildė benamių gretas ir atsidūrė visuomenės pakraštyje (Kocai, 2008). Taip nutiko ir tyrime dalyvavusiai Janinai, kuri su nuoskauda prisimena to meto įvykius, kai viskas aplinkui keitėsi, kartu keitėsi ir jos gyvenimas,

atsitiko daug skausmingų įvykių: merdėjo mama, o pati Janina atsidūrė psichiatrijos ligoninėje, vėliau prarado namus:

Pasirodo, viskas keitėsi, <...> o žmonės jų net laukė, žinojo, kad viskas iš karto pasikeis. O mes gi to nežinojom. <...> Ir va viskas kai keitėsi ir kas arčiau buvo informacijos, o mūsų butas buvo bendras, kas biški toksai gudresnis, tai sugalvojo... O mama jau mano merdėjo, tai kaimynai sugalvojo mane įkišti į durnyną, ir aš nespėjau persirašyti, tai taip ir likau tokia, taip kaip manęs nėra (Janina, 50 m.).

Namų praradimą dėl finansinių įsiskolinimų galima priskirti tiek prie išorinių, tiek ir prie vidinės aplinkos sąlygų. Anot Kocai (2008), sovietmečiu daugelis žmonių prarado arba tiesiog neįgijo charakterio ir būdo bruožų, be kurių gyvenimas laisvos rinkos sąlygomis neįmanomas arba pasmerktas nesėkmei. Prisitaikymo prie naujai susiklosčiusių rinkos sąlygų gebėjimų trūkumą ypač pajuto vyresnės kartos asmenys.

Kiti benamystės priežasčių tyrimai atskleidė, jog nemažą benamių grupę sudaro alkoholiu piktnaudžiaujantys asmenys, kurie neretai praranda namus, nes laiku nesumoka mokesčių, todėl kaupiasi skolos. Panaši gyvenimo situacija atsiskleidė Vidos pasakojime:

Taigi sakau: pragėriau butą ir atsidūriau čia. <...> Aš galiu atsakyti, bet neilgai. Bet vis tiek noras yra. Baisiai traukia. Daugiau negu valgyt. <...> Daug kas sakė negert, bet, sakau, užsikabinu ir viskas. Tada viskas vienodai <...> (Vida, 54 m.).

Vidos papasakota gyvenimo istorija atskleidė, jog alkoholis yra pagrindinė, bet ne vienintelė moters gyvenimo kančių priežastis. Esminis moters gyvenimo lūžis įvyko mirus jos imotei. Moteris visą gyvenimą buvo priklausoma nuo šios artimos giminaitės: gyveno jos namuose ir buvo jos išlaikoma, nes pati niekur nedirbo, todėl jai mirus moteris nebesugebėjo pasirūpinti nei savimi, nei savo būstu:

Su mama gyvenau <...> mama mane išlaikė. Dieve mano. Mama tai dirbo, sakė: „Spėsi.“ Tai va. Sakė: „Dar jauna, sveikata silpna.“ <...> Jeigu neišmokė dirbti – tai ir po šiai dienai nedirbu (Vida, 54 m.).

Tyrimo dalyvės gyvenimo trajektorija atskleidė, jog imotės mirtis sąlygojo gyvenimo krizės pasireiškimą, kuri buvo tokia stipri, jog moteris nesugebėjo jos įveikti, todėl pasirinko lengviausią kančios įveikimo būdą – alkoholį. Ilgainiui moteris visiškai prarado gyvenimo kontrolę,

tad neteko namų ir buvo priversta ieškotis prieglobsčio nakvynės namuose.

Benamystės priežasčių tyrėjai pastebi, jog tarp benamių yra nemažai atlikusių bausmę įkalinimo įstaigose. Iki įkalinimo jie turėjo namus ir šeimas, tačiau bausmės atlikimo laikotarpiu prarado ryšius su artimaisiais bei giminėmis ir jau negali grįžti į ankstesnę socialinę aplinką (Kocai, 2006). Tyrimo dalyvė Audronė su didele nuoskauda prisimena, kad visą gyvenimą buvo viena, nes jau vaikystėje iš tėvų buvo atimtos tėvystės teisės. Audronės vyras susirado kitą moterį ir paliko ją, na o pats nema-loniausias prisiminimas – kai jos anyta kreipėsi į teisėsaugą ir Audronė buvo įkalinta. Moteris pokalbio metu nutyli šio įvykio aplinkybes:

Buvo taip, kad gyvenom su vyru, vaikučių neturėjom, vyras išgerdinė-davo. <...> Tada mes išsiskyrėme, jis susirado jaunesnę žmoną už mane – išėjo pas kitą. Mes su uošviene likom gyvent, nes mano tėvų teisės nuo mažumės atimtos. Aš viena visą gyvenimą, tai tėvai nieko nepadėjo. <...> Jo mama padavė mumis į teismą. <...> Aš gavau du mėnesių kalėjimo ir po to kalėjimo teko ateiti šičia (Audronė, 44 m.).

Pastebima, jog visų tyrime dalyvavusių moterų namų praradimo priežastys pasireiškė ne pavieniui, bet susidarė tam tikra jų kombinacija, kuri lėmė daugybę įvykių, pasibaigusių namų praradimu. Krizinių įvykių kompleksą sudarę skirtingi faktoriai (alkoholizmas, psichikos ligos, artimųjų netektys) susijungė į vieną, tapusią benamystės priežastimi. Apžvelgus namų netekusių moterų pasakojimus apie biografinius praeities įvykius galima pastebėti, kad kiekvienos moters gyvenimo istorijos kupinos netikėtų situacijų, kritinių įvykių, drastiškų lūžių, kurie neatsiejami nuo įvairių praradimų, kartu ir namų. Moterų namų praradimo patirtys patvirtina Leibovits (2020) pastebėjimus, kad neoliberaliame kontekste benamystė, kaip ir skurdas plačiau, vaizduojama kaip asmeninė nesėkmė, atsiradusi dėl įvairių nukrypimų, pvz., alkoholio ar piktnaudžiavimo narkotikais, psichikos ligos ir pan.

DABARTIES TRAJEKTORIJA – SOCIALINĖS ATSKIRTIES RAIŠKA

Dabartinė namų netekusių moterų padėtis susijusi su didesne ar mažesne socialine atskirtimi. Kocai (2008) pastebėjimu, socialinės atskirties pasireiškimo formų priežasčių reikia ieškoti ne tik visuomenėje, bet ir

žmogaus viduje. Daugybėje gyvenimo situacijų žmogus pats priima sprendimą ne(be)dalyvauti, atsiskirti, izoliuotis nuo tam tikros veiklos, sustabdyti savo narystę tam tikroje grupėje. Būtent taip nutiko tyrimo dalyvei Vidai, kuri, pasirinkusi savo gyvenimo būdą, prarado ryšius su artimiausiu socialiniu tinklu:

Su mama gyvenau. O ji žmogus nerūkantis, negeriantis buvo. O aš tai gėriau. Taigi žmogų ir davedžiau <...>. Kai mama mirė, nieko neliko, liko tik nakvynės namai <...> Sesuo kažkur gyvena, bet kur – tai nežinau. Viena, antra. Aš jų neieškojau <...> Yra „čerkutės“ draugai <...> Kas negeria, su tokiais nesusideda (Vida, 54 m.).

Anot Juodraičio ir Račkauskienės (2008), sergantieji priklausomybės ligomis ilgainiui praranda gebėjimą socialiai adaptuotis – netenka šeimos, darbo, būsto ir gyvena bendruomenės užribyje. Dauguma tyrėjų pripažįsta, kad savanoriško atsiskyrimo nebūna, jis tik tariamai savanoriškas. Tyrimo dalyvių gyvenimo istorijos atskleidė, jog didžiąja dalimi socialinę atskirtį sąlygoja ne asmeninis noras priimti socialiai atskirtojo, atstumtojo vaidmenį, bet tam tikri ekonominiai, politiniai, teisiniai bei kultūriniai barjerai, kurių tyrime dalyvavusios moterys nesugebėjo peržengti dėl tam tikrų adaptacinių gebėjimų stokos. Tyrimo dalyvės Dalios pasakojime atsiskleidė tėvų skyrybų poveikslas, tapęs artimųjų rato susiaurėjimo priežastimi:

Aš gyvenau su mama, o tėvas su savo šeima, bet jis manęs tiesiog nepriėmė pas save, sakė: turėjai savo vyrą, turėjai kur gyvent, reikėjo galvot. <...> Brolis nusigręžė po mamos mirties, abudu broliai ir mano sesuo (Dalia, 32 m.).

Kitų tyrimo dalyvių situacija šiek tiek kitokia. Pavyzdžiui, Alma neturi artimųjų, nes jos tėvai mirė tremtyje, kai ji dar buvo maža, todėl apie kitus gimines ji nieko nežino:

Keturiasdešimtais metais, kada vežė, man buvo tik septyni. Tėvai daugiau vaikų dar nespėjo. Tėvo giminės kažkur yra – užsieny, bet jie nežino, kur aš. <...> Vienu žodžiu, aš esu praradus mažiausią siūlelį, kas jungtų mane su kažkuo tai (Alma, 79 m.).

Tuo tarpu Audronė užaugo vaikų namuose, nes tėvams buvo atimtos teisės ją auginti. Ji turi brolių bei seserų, tačiau su jais ryšys nėra labai artimas ir moteris nenori būti jiems našta:

Pas mane dar yra brolių ir seserų, giminių. Bendraut su jais tai nebendrauju, jie vis tiek turi savo šeimas, savo gyvenimą, suaugę žmonės esam, lįsti kažkaip tai nenoriu. O mama – tai vis tiek jinai gyva. Aš tai neieškau jos <...> (Audronė, 44 m.).

Kita tyrimo dalyvė Birutė po mamos mirties pati nusprendė nebendrauti su giminėmis, nes su jais nesutarė ir jais nepasitikėjo:

Net nenoriu apie jas kalbėti. Nėra giminių, čia ne giminės. Apkalbėt kažką, aplot, va čia tai jo. O man neįdomu. Aš ateidavau su vizitu, kaip sakant, kartą į metus, o man pasakoja, kas su kuo gulėjo, nei man įdomu, nieko. Mama sakydavo, ką tu ten dar eini, vargsti su jais (Birutė, 53 m.).

Taigi, galima išskirti keturis benamių atskirties lygmenis: individualų (asmeninės savybės), socialinį (kiti žmonės, stigmatizacija), ekonominį (darbo rinka, vartojimas) ir institucinį (socialinė parama) (Kocai, 2008). Individualiame atskirties lygmenyje daug dėmesio skiriama psichologiniams dalykams, nes šiuo atveju svarbu, kaip vidinis psichologinis pasaulis paveikia žmogaus socialinį gyvenimą ir kaip socialinė aplinka paveikia asmenį. Analizuojant namų netekusių moterų gyvenimą, apimančią konkrečią situaciją, galima pastebėti, jog socialinės atskirties veiksniai, žvelgiant į juos individualiu aspektu, paveikė moterų psichiką ir jausmus. Namų netekusios moterys jaučia baimę, bejėgiškumą, depresiją, yra apimtos priešiško ar apatijos:

Betgi aš jau per sena, visos mano viltys jau praėjo <...> Vat kas man dar liko: Panemunėj gražus kapas, vieta pasilaidojimui <...> O dabar esu „bomža“ (Alma, 72 m.).

Jeigu aš būčiau čia nepapuolus, prisipažinsiu <...> aš būčiau stengusis iš pasaulio kaip nors pasišalinti pati. Nors esu krikščyta, dirnavota, ir pas mane kambarį šventas paveikslukas kabo, bet aš buvau nusprendus taip <...> (Alma, 72 m.).

Moterų pasakojimai patvirtina ir kitų tyrėjų pastebėjimus, kad didelė dalis benamių yra vieniši, jaučia, jog visuomenė jų vengia. Įprasto gyvenimo būdo pasikeitimas kelia baimę, nerimą, agresiją, galbūt todėl namų netekusiems žmonėms – benamiams būdingas psichologinis prislėgtumas, įvairios frustracijos, įvyksta daug savižudybių (Sadauskas, 2008).

Be socialinės atskirties, tyrime dalyvavusių moterų biografiniuose pasakojimuose gana aiškiai išsiskiria ir ekonominio lygmens atskirtis.

Kocai (2008) pastebėjimu, žmonės, neturintys nuolatinės gyvenamosios vietos, dažniausiai negali konkuruoti lygiomis sąlygomis, todėl esant nelygybei švietimo, darbo ir vartojimo sferose vyksta žmonių diferenciacija į „stipriuosius“ ir „silpnuosius“. Suprantama, kad šioje situacijoje benamiai yra „silpnieji“, todėl patiria ekonominę atskirtį, nedalyvauja arba neturi galimybių dalyvauti darbo rinkoje, jų žemas pragyvenimo lygis. Tyrime dalyvavusios moterys irgi susiduria su šia problema. Tyrimo dalyvė Vida dėl išvaizdos negali susirasti darbo, nes žalingas gyvenimo būdas padarė didelę įtaką jos išvaizdai:

<...> Bet niekas manęs nepriima <...> tai jau visą mėnesį, negeriu <...> sakau, „snukis“ nepatinka <...> (Vida, 54 m.).

Tyrimo dalyvė Irena dėl pinigų stygiaus negali įgyti reikiamos slaugytojos licencijos, todėl negali įsidarbinti:

<...> Geriau dirbt, aišku <...> baigiau slaugos katedrą, o slaugytojai reikalinga licencija, kiek žinau, be jos nedirbsi, o pinigų trūkumas didžiulis <...> (Irena, 59 m.).

Dalios pasakojimuose galima išvystyti noro ir pastangų trūkumą, nes ilgai neturint darbo vėliau sunku pradėti dirbti, o įsidarbinus ilgai neišsilaikoma darbe:

<...> Dabar niekur nedirbu, esu anksčiau dirbusi visur, vienoj vietoj ilgiausiai, o kitose trumpiau <...> įdarbina trims mėnesiams ir nepratęsia <...> čia jau ne pagal mano valią, čia jau jie nenori <...> (Dalia, 52 m.).

Namų netekusių moterų biografiniai pasakojimai atskleidė ir institucinio lygmens izoliacijos faktą. Nors šalies įstatymuose ir programose numatytas benamių rėmimas ir jų įtrauktis į visuomenę, praktikoje ne visi turi galimybę tuo pasinaudoti, kadangi socialinė parama yra ribota, pavyzdžiui, socialinių būstų stygius, vietų, senelių globos namuose trūkumas ir pan.

Aš dabar stoviu [eilėje] savivaldybėj. <...> Bet ten sako, kad be dvidešimt metų nieko nežadam dėl gyvenamo ploto, tai iš ko mums tikėtis? Sakau, kol kas tai nekyla rankos. Net neapsimoka... (Audronė, 44 m.).

Apžvelgus visų namų netekusių moterų gyvenimiškas situacijas galima pastebėti, jog visiškos socialinės atskirties jos dar nepatiria. Joms

labiau būdinga dalinė atskirtis, t. y. jos yra praradusios kai kuriuos santykius, tačiau dar išsaugojusios kitus žmogui įprastus ryšius. Moterų atsiribojimą nuo visuomenės sąlygoja ne individualus apsisprendimas, bet įvairios išorinės priežastys: šeimos, draugų, artimųjų nebuvimas, darbo ir materialinių išteklių neturėjimas, sveikatos problemos ir pan. Siekiant, kad šių moterų socialinė atskirtis nesustiprėtų, joms svarbi pagalba inicijuojant teigiamus pokyčius ir keičiant savo gyvenimo trajektoriją.

ATEITIES TRAJEKTORIJA – GYVENIMO POKYČIŲ PERSPEKTYVOS

Nepaisant labai sunkių materialinių gyvenimo sąlygų, tarp benamių, kaip ir kiekvienoje aplinkoje ir socialinėje grupėje, galima rasti daugiau optimistų nei pesimistų. Dalis benamių labiau motyvuoti „įveikti“ benamystę ir integruotis į visuomenę: įsidarbindami, bandydami susirasti nuolatinį gyvenamąjį būstą ir pan. Tokiai benamių kategorijai priklauso ir dalis šio tyrimo dalyvių, pvz., tyrimo dalyvės Aldonos pasakojime atsispindi ryžtas ir tikėjimas atgauti savo namus, nors dauguma aplinkinių netiki, kad jai tai pavyks įgyvendinti, tačiau moteris nusiteikusi optimistiškai ir tai yra jos varomoji jėga:

Aš tikiuosi, nors niekas netiki, kad aš pasieksiu, bet čia tik laiko klausimas. <...> Ir aš tikiuosi, kad atsikovosiu. Nu aišku, sveikatą padėjau, bet aš nenusileisiu nei už ką (Aldona, 54 m.).

Tyrimo dalyvės Alma ir Birutė taip pat su optimizmu žiūri į ateitį. Jos tikisi rasti žmonių, kurie už pagalbą ir priežiūrą sutiktų suteikti gyvenamąjį plotą:

Matot, kokių aš dar planų turiu: kai ta koja man pagis, tai aš dar galiu rasti kambarį, kur gyvena koks pagyvenęs žmogus, aš jam dar galiu išvirti arbatą, sutvarkyti kambarį, su juo pabendraut (Alma, 79 m.).

Aš galvoju, kad susitvarkys. Ir dabar čia tas baisusis praėjo. <...> Aš norėčiau kokio kambariuko, aš jo paprašysiu, jisai tuos kultūringus žmones pažįsta <...> (Birutė, 53 m.).

Tyrimo dalyvė Audronė dar yra darbingo amžiaus, todėl tikisi, kad pavyks susirasti darbą ir atsistoti ant kojų:

<...> Tai va, dabar va laukiu, turėjo iš Vokietijos skambint irgi siuvelyklos, bet tai laukiu jau dvi savaites – nieko. Tai va, tai gal pavyks man per šį mėnesį išvažiuoti (Audronė, 44 m.).

Nors dalis namų netekusių moterų optimistiškai žiūri į ateitį, ne visos žino, kaip tai padaryti. Pavyzdžiui, Vida neįsivaizduoja, kaip reikėtų elgtis ir ką daryti, norint visiškai atsisakyti alkoholio ir iš esmės pakeisti dabartinį gyvenimo būdą:

Aš gražiai įsivaizduoju, bet kad nieko nesigauna. Labai gražūs norai, bet kad... <...> Tie kodavimaisi ar anoniminiai alkoholikai – tai pasakos. <...> Man paprasčiausiai reikia, kad mane kažkas temptų <...> (Vida, 54 m.).

Nemaža dalis namų netekusių moterų nebesitiki pakeisti savo statuso, bent jau artimiausiu metu nemato tokios galimybės. Taip yra dėl keleto priežasčių. Kaip galima spręsti iš interviu, vienoms moterims gyvenimas nakvynės namuose šiuo metu yra priimtina išgyvenimo strategija. Pokalbio metu jos išreiškė nuostatą priimti nakvynės namus kaip tinkamą laikiną problemų sprendimą. Tokios nuomonės yra tyrimo dalyvės Dalia ir Irena, kurios gal ir norėtų gyventi ne nakvynės namuose, bet mano, kad dar neatėjo laikas pokyčiams ir jos dar nėra pasiruošusios gyventi savarankiškai:

Pasilaikyti dar čionai, kur gyvenu, ir ieškotis darbo po mėnesio, nes dabar čia yra problemų, kurias reikia išspręsti. Gal reikės stoti į socialinį būstą, gal po metų, gal po pusmečio, nes dabar pinigėlių maža, aš tikrai neišsimokėsiu, tikrai. Nesuku galvos, kad ieškotis greičiau (Dalia, 52 m.).

Dar kol kas neįsivaizduoju, kol nėra pinigų. Pinigai svarbiausia, pinigai. Viskas pinigai. <...> Gaunu nedaug, antstoliai atskaičiuoja, net kambarėliui kokiam nelieka, o dar pavalgyt reikia (Irena, 59 m.).

Tyrimo dalyvė Janina pokalbio metu neišreiškė savo ateities planų, jos pasakojime atsispindi didelis nepasitikėjimas savo jėgomis:

Neturintis namų niekur nereikalingas. Va čia su vaikeliais mažais buvo tokia moteris, trumpai panakvojo pirmam kambarį – jau žinom, išvažiuoja. Labai greit išsisprendžia, o man kažkaip tai ne (Janina, 50 m.).

Galima pastebėti, jog išėjimas iš susidariusios situacijos yra toks pat sudėtingas ir ilgas procesas, kaip ir patekimas į ją. Benamių moterų pasakojimai patvirtina kitų tyrėjų įžvalgas, kad benamystė žmones

sukrečia, padaro juos silpnus, vis dėlto kiekvienas turi viltį gyventi geriau (Ivanauskienė ir Gončiarova, 2016), todėl tam, kad benamės moterys sėkmingai įveiktų kelią iš benamystės, turi būti įgalintos ekonominei nepriklausomybei per asmeninius išteklius ir aplinkos paramą (Brown ir Mueller, 2014). Benamystę išgyvenančios moterys gali gauti tam tikras socialines paslaugas: nuo socialinių paslaugų įstaigose iki socialinio būsto, tačiau jos yra trumpalaikės, nors ir orientuotos į socialinės atskirties įveiką (Ivanauskienė ir Gončiarova, 2017). Socialiniai darbuotojai, dirbdami su benamiais, turi stiprinti jų motyvacinį mąstymą, įgalindami juos pradėti ir tęsti veiksmus, kurie suteiktų vilties ir skatintų siekti tikslo (Ivanauskienė ir Gončiarova, 2016).

IŠVADOS

Žvelgiant iš socialinės perspektyvos, namų sąvoka yra labai plati, bet kartu joje telpa tik patys svarbiausi aspektai: vaikų auklėjimo, vertybių ir santykių kūrimo bei šeimos tęstinumo vieta. Namų praradimas yra viena iš daugelio traumų, kai žmogus labai giliai paveiktas emociškai, o negalintis iš to išsikapstyti vėliau patiria dar daugiau nesėkmių, todėl gilėja socialinio ir emocinio bejėgiškumo situacija. Praradus namus, paprastai pasikeičia viskas – asmenybė, žmogaus elgesys, vertybės bei įsitikinimai. Tokį asmenį lydi daugybė emocijų: gėda, menkavertiškumo jausmas, prarandamas noras bendrauti su aplinkiniais, netenkama socialinių ryšių bei noro rūpintis savimi.

Kalbant apie benames moteris, skiriamos penkios jų tapimo tokiomis priežastys: vyro alkoholizmas bei smurtas; šeimos iširimas ar sutuoktinio mirtis; moterų priklausomybė nuo alkoholio ar narkotikų; vaikų globos namuose praleista vaikystė ir su tuo susijusi benamystė išėjus iš institucinės globos bei negavus tinkamos paramos; dar viena priežastis – nukentėjimas nuo apgavysčių.

Atsižvelgus į benamystės priežastis organizuojamas ir pagalbos benamiams teikimas. Pagalba benamiams visų pirma turi prasidėti nuo apgyvendinimo, kad žmogus turėtų pastogę, vėliau svarbu individualus ir grupinis socialinis darbas. Pagrindinis socialinio darbo su benamiais uždavinys yra padėti grįžti į visavertį gyvenimą, skatinti susirasti

nuolatinę gyvenamąją vietą, motyvuoti gydytis priklausomybės ligas, skatinti integruotis į darbo rinką ir padėti atkurti prarastus ryšius su artimaisiais. Šiuo atveju socialinis darbuotojas turi išanalizuoti ir įvertinti žmogaus asmenines, socialines ir ekonomines galimybes siekiant pokyčių.

Analizuojant moterų namų praradimo patirtis jų biografiniuose pasakojimuose galima pastebėti, jog vienodų likimų nėra: kiekvienos moters gyvenimo istorija yra skirtinga ir unikali, tačiau jos visos kupinos netikėtų situacijų bei kritinių įvykių, kuriuos lydi įvairūs praradimai, kartu ir namų. Moterų pasakojimuose išryškėjo tokios pagrindinės namų praradimo priežasčių grupės: alkoholizmas, finansiniai išipareigojimai, psichikos ligos, įvykiai šeimoje, artimų žmonių netektys, įkalinimas. Pastebėtina, jog minėtos priežastys pasireiškė ne pavieniui: vienai priežastčiai pasireiškus, pastebimas jos pasekmių gilėjimas bei plėtimasis ir jungimasis su kitomis priežastimis, kol galiausiai susidarė tam tikra priežasčių kombinacija, lėmusi biografinių įvykių grandinę, pasibaigusią namų praradimu.

Moterų biografiniuose pasakojimuose atsiskleidžia ir jų vilties apraiškos. Moterys tiki, jog jų gyvenimas pagerės, juodos ir sunkios dienos lieka praeityje, o ateitis siejama su namais, jeigu ne nuosavais, tai bent per socialinę paramą. Jaunesnio amžiaus moterys puoselėja viltį įsidarbinti, gauti valstybės paramą ir susigrąžinti ar įsigyti būstą. Vyresnio amžiaus moterys labiau tikisi valstybės paramos bei socialinių darbuotojų pagalbos. Ateities pagerėjimu mažiau tiki moterys, kurios turi sveikatos problemų, tačiau ir jos nepraranda vilties sulaukti teigiamų permainų.

LITERATŪRA

1. Barrera-Chamorro, M. C., Topolánszky, Á. (2023). *Nuomonė: Nacionalinių strategijų dėl benamių ES sistema. Nacionalinių strategijų dėl benamių ES sistemos kūrimas vadovaujantis principu „svarbiausia – būstas“ (nuomonė savo iniciatyva), SOC/768*. Briuselis: Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas.
2. Berzoff, J. (2013) Group Therapy With Homeless Women. *Smith College Studies in Social Work*, 83, 233–248.

3. Biscotto, P. R., Jesus, M. C. P., Silva, M. H., Oliveira, D. M., Merighi, M. A. B. (2016). Understanding of the life experience of homeless women. *Revista de Escola de Enfermagem da USP*, 50(5), 749–755.
4. Bretherton, J. (2020). Women's Experiences of Homelessness: A Longitudinal Study. *Social Policy and Society*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1017/S1474746419000423>.
5. Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: S. Jokužio I-kla.
6. Brown, Ch., Mueller, C. T. (2014) Predictors of employment among sheltered homeless women. *Community, Work & Family*, 17, 2, 200–218.
7. Daugininkaitė, R. (2024). *Nuo stigos iki stiprybės išgyventi benamystę: moterų tapatumo konstravimas nakvynės namų kontekste*. Magistro darbas. Vytauto Didžiojo universitetas.
8. Daugininkaitė, R., ir Mažeikienė, N. (2024). Nuo stigos iki stiprybės išgyventi benamystę: moterų, gyvenančių nakvynės namuose, tapatumo konstravimas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 33(1), 35–67.
9. ETHOS – *European Typology on Homelessness and Housing Exclusion*. (2017). FEANTSA [žiūrėta 2024 m. birželio 11 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.feantsa.org/en/toolkit/2005/04/01/ethos-typology-on-homelessness-and-housing-exclusion>
10. *Europos Parlamentas*. (2020). EP nariai siekia panaikinti benamystę ES. [Žiūrėta 2024 m. birželio 13 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/topics/lt/article/20201119STO92006/ep-nariai-siekia-panaikinti-benamyste-es>
11. Gaižauskaitė, I., ir Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
12. Haahtela, R. (2014). Homeless women's interpretations of womenspecific social work among the homeless people. *Nordic Social Work Research*, 4(1), 5–21.
13. Ivanauskienė, V., ir Gončiarova, N. (2016). Vyrų benamystė nakvynės namuose ir gatvėje: išgyvenimo naratyvai. *Tiltai*, 1, 171–189.
14. Ivanauskienė, V., ir Gončiarova, N. (2017). Socialinių paslaugų benamiams įgyvendinimas Lietuvoje: benamių vyrų patirtys. *Tiltai*, 1, 45–60.
15. Josselson, R. (2011). *Narrative research. Constructing, deconstructing and reconstructing story. Five Ways of Doing Qualitative Analysis. Phenomenological Psychology, Grounded Theory, Discourse Analysis, Narrative Research, and Intuitive Inquiry*. The Guilford Press: New York.
16. Juodeškaitė, L., ir Mažeikienė, N. (2012). Vienių motinų įgalinimas taikant biografinį pasakojimą feministiniame socialiniame darbe. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 10(2), 163–191.

17. Juodraitis, A., ir Račkauskienė, R. (2008). Prielaidos socialinei pagalbai teikti alkoholinės priklausomybės situacijoje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2(18), 122–132.
18. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
19. Kocai, E. (2006). Benamystė kaip socialinis reiškiny. *Filosofija. Sociologija*, 2, 53–62.
20. Kocai, E. (2008). Socialinė benamių atskirtis ir jos formavimasis. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1, 105–118.
21. Kocai, E. (2017). Gatvės benamių gyvensena: Vilniaus miesto „bastūnų“ kasdienio gyvenimo ypatumai. *Socialinis ugdymas / Aktyvi įtrauktis*, 3(47), 166–187.
22. Leibovits, I. (2020) Homeless women self-advocates: The quest from liminal to full citizenship. *Quarterly Journal of Speech*, 106(3), 325–333.
23. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493. *Žin.*, 2006, Nr. 17-589, i. k. 1061010ISTA000X-493.
24. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų katalogas. 2022 m. birželio 30 d. Nr. A1-451. *TAR*, 2022-06-30, i. k. 2022-14249.
25. McCarthy, L. (2020). Homeless women, material objects and home (un) making. *Housing Studies*, 35(7), 1309–1331.
26. Mikėnė, S. (2018). Moterų benamystė: priežastys, įtaka sveikatai, išgyvenimo strategijos ir benamėms teikiamos socialinės pagalbos formos. *Informacijos mokslai*, 81, 106–120.
27. Stanytė, S. (2012). *Benamystė tarp teorijų ir kitų pasvarstymų*. [Žiūrėta 2013 m. sausio 20 d.]. Preiga per internetą. http://exploringsocialwork.blogspot.com/2012/11/benamyste-tarp-teorijos-ir-kitu_29.html
28. Šablevičius, M. (2013). *Kodėl susergama psichikos liga?* [Žiūrėta 2013 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.psichiatras.lt/kodel-susergama-psichikos-liga>
29. *Valstybės duomenų agentūra*. (2024). Gyventojai nakvynės namuose pagal apgyvendinimo priežastį ir trukmę. Oficialus statistikos portalas [žiūrėta 2024 m. balandžio 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R139#/>
30. Wertz, F. J., Charmaz, K., McMullen, L. M., Josselsonruthellen, A. R., Mcspadden, E. (2011). *Five Ways of Doing Qualitative Analysis. Phenomenological Psychology, Grounded Theory, Discourse Analysis, Narrative Research, and Intuitive Inquiry*. New York: The Guilford Press.

SIMONA ŽILINSKAITĖ

KING MINDAUGAS VOCATIONAL TRAINING CENTRE, LITHUANIA

THE MEANING OF HOME AND THE EXPERIENCE OF HOMELESSNESS: A BIOGRAPHICAL NARRATIVE PERSPECTIVE OF HOMELESS WOMEN

SUMMARY

This article analyses the home as a field of meanings, as an experience related to the place of creation of human relationships. It means everything to a person: it is a gathering place for their family, a space that signifies security, permanence and coherence. The loss of a home is a major trauma that deeply affects a person emotionally and pushes them into social exclusion – homelessness – and becomes a profound existential experience. Women's homelessness is of particular relevance because it differs from men's homelessness not only in the circumstances that lead to homelessness, but also in its forms. Moreover, women experiencing homelessness are quite often forgotten as a category of social exclusion. The aim of this paper is to shed light on the meaning of home and the experience of homelessness in the lives of women who have lost their homes, based on their biographical narratives. A biographical narrative strategy has been used to uncover the women's experiences, helping to reveal individual experiences by highlighting key life events and turning points. The data were collected through in-depth interviews, where questions are not formulated in advance, allowing the conversation to develop on its own. The participants were 8 women who had been living in a women's hostel for some time.

The life stories of the women who took part in the study revealed that social exclusion cannot be attributed solely to a person's personal decisions and actions, but is caused by economic, legal, political and cultural factors. The main groups of causes of homelessness that emerged in the women's stories were alcoholism, financial obligations, mental illness, family events, loss of loved ones, and imprisonment. It should be noted that these causes did not occur in isolation: as one cause manifested itself, its effects were observed to deepen and expand, and to merge with other causes, until finally a combination of causes emerged, resulting in a chain of biographical events culminating in the loss of the home. The study revealed that homeless women feel a strong sense of homesickness, helplessness and fear, but their biographical narratives also reveal manifestations of hope, resilience

and self-empowerment, expressing the belief that the hardest days are behind them. Younger women have hopes of getting a job, of receiving state support and of regaining or purchasing their home. Older women are more likely to expect state support and help from social workers. Women with health problems are less likely to see an improvement in the future, but they do not lose hope for a positive change.

Keywords: *meaning of home, homelessness, homeless women, biographical narrative research, narrative.*